

MAAK VAN DE MAND EEN VANGNET

LAKS, JOB, LSVb & ISO

De LSVb komt op voor de belangen van heel studierend Nederland. Ze zetten zich onder andere in voor beter onderwijs, betaalbare huisvesting en meer studenteninspraak.

Het ISO is de grootste landelijke studentenorganisatie en behartigt de belangen van meer dan 800.000 studenten. De student en diens ontwikkeling staat hierbij centraal.

Jongeren Organisatie Beroepsonderwijs (JOB) is een vereniging die opkomt voor de rechten en belangen van alle mbo-studenten in Nederland.

Het LAKS is de vertegenwoordiger van de meer dan een miljoen middelbare scholieren in de media, politiek en op scholen zelf.

Auteurs:

Iben Maas, Quin Blokzijl, Joshua de Roos en Bjorn Blom

MAAK VAN DE MAND EEN VANGNET

*'Ik dacht ik moet mijn vuisten ballen,
Iemand zei open je hand,
Ik was bang om door de mand te vallen,
Iemand zei er is geen mand'*

(Uit: *Ik dacht* - Freek de Jonge)

Inleiding

De middelbare school is af. Het jarenlange leren voor toetsen en examens heeft zijn vruchten afgeworpen. Gelukkig lijkt de diploma-uitreiking van je vervolgstudie nog mijlenver weg als je je eerste colleges bijwoont. Die geruststellende gedachte is nodig, omdat je moet wennen aan je nieuwe omgeving, ritme en studie. Het zijn vaak veel veranderingen, uitgerekend in een kwetsbare levensfase. Vooral als je eerstegeneratiestudent (student van wie geen van de ouders een vervolgopleiding heeft gedaan) bent, heb je vaak meer tijd nodig om wegwijst te worden in de studentenwereld, omdat je niemand hebt die je kan vertellen hoe het is om student te zijn. Maar ruimte en tijd om je draai te vinden, blijken al snel een illusie bij de eerste colleges, als de docent zegt: 'Goed om zoveel gezichten te zien in de collegebanken. Hoe ga je ervoor zorgen dat je je onderscheidt van de rest?' Die laatste zin blijft in je hoofd hangen. Als student moet je blijkbaar commissiewerk, een vereniging, een bijbaantje en een studie combineren. En dus is het meer regel dan uitzondering dat je naast een voltijdstudie twintig uur per week werkt, twee keer per week bij een (sport)vereniging te vinden bent, vrijwilligerswerk doet en nog steeds het gevoel hebt dat je niet genoeg doet en niet goed genoeg bent. Je bent bang om door de mand te vallen.

Bovenstaande alinea illustreert hoe jongeren het studeren tegenwoordig beleven. Meer dan vroeger staan jongeren onder druk om te presteren. De gevolgen hiervan worden langzaamaan pijnlijk duidelijk. Uit recent onderzoek onder studenten blijkt dat 76% van de studenten prestatiedruk ervaart. Dit gaat gepaard met veel stress en slaapproblemen. 'Maar dat doen jongeren toch zelf?' en 'De jonge generatie weet gewoon niet meer wat hard werken is', zijn vaak de eerste reacties op dit verhaal. Het klopt natuurlijk dat jongeren zelf gaan studeren, werken en allerlei activiteiten proberen te combi-

1. Dopmeijer, J.M., J. Nuijen, M.C.M. Busch & N.I. Tak, *Monitor Mentale gezondheid en Middelengebruik Studenten hoger onderwijs. Deelrapport I. Mentale gezondheid van studenten in het hoger onderwijs*. Utrecht: Trimbos-instituut 2021.

neren. Maar de druk om zich te conformeren aan deze standaard is groot. Anders valt een student buiten de boot. Enkel een diploma behalen is niet meer genoeg. Dat begint al op de basisschool. Ouders of docenten moedigen de kinderen aan om vwo te doen als dat kan.² Op de middelbare school verandert dit in een druk om hoge cijfers te halen. Daarna krijgen veel jongeren het advies om door te studeren, omdat een mbo- of hbo-diploma niet 'goed genoeg' is. Bij een vervolgopleiding wordt natuurlijk wel verwacht dat studenten in het eerste jaar voldoen aan het bindend studieadvies. Daarnaast is een goed gevuld cv verheven tot een verkapt tweede diploma. Alleen een diploma van een mbo-school, hogeschool of universiteit lijkt niet meer goed genoeg, aangezien de arbeidsmarkt steeds hogere eisen stelt aan afgestudeerden. Vandaar de oproep van de docent om je al te gaan onderscheiden aan het begin van je studententijd. Terwijl jongeren juist de ruimte moeten hebben om zich op hun eigen tempo te ontwikkelen. Het zou niet moeten gaan om de hoogte van iemands cijfers of de lengte van het cv. De sociale, emotionele, morele en intellectuele ontwikkeling van jongeren is de hoofdtaak van het onderwijs. De druk om zich te voegen naar de gewenste (lees: perfecte) standaard zit die hoofdtaak in de weg. De prestatiedruk moet dus omlaag. Het onderwijs moet geen mand zijn waar jongeren doorheen kunnen vallen, maar een net dat ze opvangt. Juist als ze vallen.

Hierna belichten we een aantal elementen uit het onderwijs die prestatiedruk in de hand werken. Waar mogelijk laten we zien hoe het beter kan.

Toetscultuur

Wat is toetscultuur?

Al lange tijd ontvangt het Landelijke Actie Komitee Scholieren (LAKS) veel klachten en zorgelijke berichten over het toenemende belang van toetsen in het voortgezet onderwijs. Leerlingen geven aan te verdrinken in de enorme hoeveelheid proefwerken en opdrachten die ze in korte tijd moeten maken. Die grote hoeveelheid toetsen zorgt ervoor dat leerlingen van toets naar toets leren en leven, terwijl toetsen juist van belang zijn om te monitoren hoe het leren vordert. Het is niet de bedoeling dat leerlingen alleen leren om de toets te kunnen maken. Leerlingen zien hun schoolleven als een grote hordeloop die je als volgt kan samenvatten: zweten, weten, vergeten. Zweten, omdat ze kort voor de toets hard leren. Weten, omdat ze met de opgedane kortetermijnkennis de toets ingaan. En vergeten, omdat deze kennis al snel weer vervaagt.

2. Zie www.duo-onderwijs-onderzoek.nl/wp-content/uploads/2019/06/Persbericht-Ouderbetrokkenheid-in-het-basisonderwijs-18-juni-2019.pdf.

Naar aanleiding van dit grote aantal zorgelijke signalen is het LAKS vorig jaar een onderzoek gestart naar dit verschijnsel. Uit dit onderzoek komt het begrip 'toetscultuur' voort:

*'Toetscultuur is het fenomeen waarbij toetsing plaatsvindt als doel van het onderwijsproces in plaats van toetsing te gebruiken als middel om de onderwijsontwikkeling te monitoren en te bevorderen. Cijfers zijn hierbij de spil in de onderwijsloopbaan van een scholier waarbij het persoonlijke ontwikkelproces en beheersing van de leerstof naar de achtergrond verdwijnt. "Zolang de cijfers in orde zijn, is het onderwijs in orde." Leren voor het cijfer, in plaats van leren voor jezelf, is hierbij kenmerkend.'*³

Dit probleem manifesteert zich inmiddels in alle andere onderwijslagen en -niveaus.

Toetscultuur in het voortgezet onderwijs

In de praktijk manifesteert de toetscultuur in het voortgezet onderwijs zich op twee verschillende manieren: het onderwijs hecht grote waarde aan cijfers en leerlingen krijgen steeds meer toetsen en opdrachten te verwerken.

Toetsing, met daaraan verbonden cijfers, om te controleren of leerlingen de stof beheersen, is inmiddels al jaren de norm: het lijkt dé manier om op grote schaal te toetsen of een klas de stof beheerst. Dat is niet alleen voor de docent nuttig, maar biedt ook de leerling de mogelijkheid om zelf in de gaten te houden voor welke vakken hij zich extra moet inspannen.

Toch zit er ook een keerzijde aan: cijfers hebben in de afgelopen decennia zoveel waarde toegekend gekregen, dat leerlingen erop worden afgerekend. Toetsen is niet meer een manier om de voortgang in de gaten te houden, maar is een afrekenmachine geworden. Neem bijvoorbeeld de toelatingseisen voor vervolgopleidingen, die structureel strenger en strenger worden en voornamelijk afgaan op cijfers. Al vanaf het begin van de bovenbouw wordt leerlingen meegegeven dat ze nú toch echt moeten beginnen met het halen van goede cijfers, omdat hun eventuele vervolgopleiding cijferlijsten onder de loep neemt in het toelatingsproces.

Daarnaast wordt toetsing steeds meer gezien als het einddoel van en de reden voor het leren, in plaats van een middel om het leerproces mee te monitoren. Dat doen niet alleen de leerlingen, maar ook de docenten. Daardoor ligt de nadruk op het behandelen van 'brokjes' stof, bijvoorbeeld tijdens een semester of periode, om die vervolgens met een strikje af te ronden aan de hand van een toets aan het eind

3. Zie www.laks.nl/wp-content/uploads/2021/08/Toetscultuur-rapportage-definitief.pdf.

van een periode. Daarna wordt er, ongeacht of leerlingen genoeg voldoende hebben gehaald, doorgegaan met het volgende onderwerp: een samenhangend en integraal verbonden onderwijsaanbod ontbreekt daardoor.

Deze werkwijze betekent dat leerlingen te maken krijgen met een groeiende hoeveelheid toetsen: twee proefwerken of opdrachten voor een cijfer per week is steeds vaker de norm. Dit maakt dat leren vanuit intrinsieke motivatie haast onmogelijk is: in plaats daarvan zijn leerlingen gedwongen te leren van toets naar toets. Het al eerdergenoemde motto 'zweten, weten, vergeten' is hierbij meer dan toepasselijk. Stof beklijft bij deze manier van leren namelijk niet. Dat terwijl we in de ideale integrale aanpak van het onderwijs willen dat leerlingen zo veel mogelijk onthouden van wat ze hebben geleerd, in plaats van alleen zo veel mogelijk van het laatst afgeronde hoofdstuk of 'brokje'. Uiteindelijk is het toch de bedoeling dat leerlingen alle stof kunnen reproduceren op het eindexamen.

Die eindexamens zijn dan ook gelijk het antwoord op de vraag waarom deze ongezonde en kwalitatief gebrekkige manier van leren en toetsen blijft bestaan. De centrale eindexamens kunnen we zien als de grote eindtoets die het grotere brokje 'het voortgezet onderwijs' afrondt. Dát is waar de leerlingen en leraren in vier, vijf of zes jaar naartoe werken. Vooral scholen zijn mede hierdoor gefixeerd op het eindexamen, want de Onderwijsinspectie beoordeelt hen op hun eindexamenresultaten.

Omdat de Onderwijsinspectie op deze manier beoordeelt, verlangen ook scholen van hun leerlingen dat ze goed presteren. Dat hebben ze nodig om ervoor te zorgen ze zelf 'een hoog cijfer' krijgen van de Onderwijsinspectie. We kunnen ons voorstellen dat dit systeem scholen dus indirect (en onbewust) dwingt hun leerlingen te pushen goede resultaten te behalen.

Toetscultuur in het hoger onderwijs

Ook in het hoger onderwijs heerst steeds meer een toetscultuur. Studenten hebben elke acht tot tien weken een tentamenweek en daarnaast vaak tussentoetsen. Het is belangrijk om vanaf de eerste toets al hoge cijfers te halen. Bij veel masters op de universiteit of werkgevers wordt immers ook geselecteerd op basis van de hoogte van de cijfers. Het gevolg is dat studenten leren om een hoog cijfer te halen (lees: feitjes stampen) en niet om de stof echt te begrijpen. De druk om te presteren kan de verleiding groot maken om zelfs stimulerende middelen te nemen, zoals Ritalin. Ook docenten herkennen dit beeld (zie kader).

Toetscultuur en prestatiedruk

Het is al een tijdje geleden. Twintig jaar. Krampachtig geschrokken na frauduleuze praktijken in het hoger onderwijs, beschuldigende vingers, terugbetalingen en boetedoeningen stortte het hoger onderwijs zich op het verantwoorden en borgen van de hoge standaard en beoogde eindkwalificaties. Strenge accreditaties leidden tot 'betere' toetsorganisatie, toetsbeleid, toetsprogramma's, toetskamers en toetscommissies. En natuurlijk héél véél toetsen. Nu krabben wij ons achter de oren en vragen we ons af waarom veel van onze studenten toch niet gelukkig zijn? Waarom gaan sommigen ten onder aan de studiedruk in onze prachtige programma's? Is de menselijke maat verloren gegaan en zijn we doorgeschoten in een toetscultuur vol summatieve reeksen aan toetsen die allemaal meetellen voor het eindcijfer? In plaats van over de volle breedte hun professionele, emotionele en sociale vaardigheden te ontwikkelen, lopen studenten van horde naar horde en tussendoor springen zij door de hoepels die wij hun voorhouden. Het doel hiervan is de borging van de leerdoelen van de opleidingen, maar of studenten hierdoor beter worden voorbereid op hun toekomst, weet eigenlijk niemand.

Gelukkig laat ons voortschrijdend inzicht ons nimmer in de steek en zijn er in de loop der jaren nieuwe ontwikkelingen geweest die wijzen in de richting van formatiever toetsen, performance assessments, rubrics, competentie- en portfolio-beoordelingen. Allemaal andere maatstaven dan de summatieve (eind)toets. Zeker in de afgelopen twee jaar hebben deze toetsvormen hun waarde bewezen. Waar opleidingen met summatieve eindtoetsen door de coronamaatregelen zwaar in de problemen kwamen en met proctoring en andere noodgrepen probeerden de toetskwaliteit te redden, waren opleidingen met alternatieve toetsvormen vaak beter voorbereid op de grillige gevolgen van de pandemie.

Maar ook bij alternatieve toetsvormen lijkt de prestatie centraal te staan. Dit lijkt vooral het geval als het toetsen zich richt op het resultaat en minder op het leren zelf. Daarnaast moet een cursus of blok vaak nog steeds eindigen in een cijfer, de zogenoemde objectieve maatstaf om het leren te meten en om onderscheid te kunnen maken in de mate van leren van studenten. Dit zit helemaal ingebakken, zowel in onze kwaliteitssystemen, als in de hoofden en gewoonten van docenten en studenten: 'Zonder eindcijfer is het het ploeteren niet waard.'

Met zo'n enorme prestatiedruk is het eigenlijk een wonder wat onze studenten in de huidige tijd voor elkaar boksen. Zien wij dit talent wel en beoordelen wij dit op waarde? Deze generatie studeert, werkt, woont thuis, forenst, geeft mantelzorg, sport,

volgt thuis online onderwijs, spreekt gemiddeld drie talen én probeert een sociaal leven vorm te geven in de weinige uren die nog over zijn. Dat is een kunst op zich.

Ons onderwijs en de toetscultuur zouden mee moeten bewegen met de uitdagingen waar jonge mensen en onze maatschappij de komende jaren voor staan. En dat kán. Onderwijsinnovatie is de noodzakelijke kracht achter wendbaarder en veerkrachtiger onderwijs, passend bij de multitaskende student van nu en de toekomst. Docenten moeten de ruimte krijgen om te experimenteren met een minder toetsgestuurde en meer duurzame en gezonde leeromgeving, zodat zij met liefde en passie kunnen bijdragen aan de persoonlijke en professionele ontwikkeling van studenten. Op termijn zullen studenten aan onze maatschappij teruggeven wat wij er nu in investeren. En wij zullen hen dankbaar zijn.

Geschreven door: Soemiro Poerbodipoero, Klaasjan Visscher en Sabine Uijl van het Comenius Netwerk (netwerk van onderwijsvernieuwers in het hoger onderwijs).

Toets minder en anders

De toetscultuur in het onderwijs zorgt voor een verkeerde focus binnen het onderwijs en beperkt de brede ontwikkeling van jongeren. Het kan ook anders, zoals het mbo bewijst. Daar werken scholen veel met eindprojecten, waarbij studenten tijdens een praktijkopdracht alles in de praktijk moeten brengen wat ze geleerd hebben. Vaak is dit ook uitgesmeerd over een langere periode. Een eindproject wordt vervolgens niet beoordeeld met een cijfer, maar met een 'onvoldoende' of een 'goed'. Doordat studenten zich niet kunnen en hoeven te onderscheiden met een hoog cijfer, voelen ze minder prestatiedruk tijdens hun studie dan scholieren en studenten in het hoger onderwijs. Bovendien staan het leerproces en de ontwikkeling van jongeren meer centraal in plaats van de cijfers op het diploma. Het zou een enorme stap vooruit zijn als deze aanpak ook een plek krijgt in het voortgezet en hoger onderwijs.

We moeten ervoor zorgen dat de school een plek is waar het vergaren van kennis en vaardigheden telt; voor veel scholieren voelt dat op dit moment niet meer zo. Scholen kunnen de druk verminderen door minder te toetsen. Vooral het geven van cijfers komt sterk naar voren als oorzaak van schooldruk.⁴ Het doen van projecten die verschillende vakken raken kan al een oplossing zijn. Zo zijn jongeren interactief bezig met kennis opdoen en hoeven ze niet voor elk vak een aparte toets te maken. Scholen kunnen de nadruk op cijfers beperken door meer gebruik te maken van formatieve evaluatie, waarbij de nadruk ligt op inzicht in de voortgang van de individuele scholier en wat er nodig is om zijn of haar doelstelling te realiseren. Het leren van fouten

4. Vermeulen, W., T. Schwartz, S. Hoekstra & M. Kleinjan, *Druk in het voortgezet onderwijs, onderzoek naar oorzaken van schooldruk in het voortgezet onderwijs*, 2021, zie www.jobmbo.nl/mboers-hebben-behoefte-aan-studentenactiviteiten-maar-woorden-vaak-uit-gesloten.

is belangrijk en op dit moment is daar nog te weinig ruimte voor. Dit sluit goed aan bij het bieden van maatwerk binnen het onderwijs. Daarnaast blijken scholieren en studenten het nakijken van toetsen en het krijgen van persoonlijke feedback ook belangrijk te vinden, zo blijkt uit het Toetscultuur-verslag van het LAKS.⁵ In het ideale toetssysteem zou gericht naar de behoeftes van een scholier moeten worden gekeken.

Keuzedruk

De meeste jongeren zijn tussen de 16 en 19 jaar als ze beginnen met studeren. Dat is een leeftijd waarop ze meestal nog niet helemaal weten wat ze leuk vinden, waar ze goed in zijn en wat ze belangrijk vinden. Het is daarom niet vreemd dat jongeren het moeilijk vinden een goede studiekeuze te maken en soms ook een keuze maken waar ze spijt van krijgen. Dit zou geen enkel probleem zijn als jongeren de ruimte zouden krijgen om vervolgens zonder al te grote gevolgen iets anders te kiezen. Helaas is dat vaak niet het geval en dat leidt tot keuzestress en prestatiedruk. Hiervoor zijn twee boosdoeners aan te wijzen: de financiële positie van jongeren en het (onjuiste) imago dat aan verschillende opleidingsniveaus hangt.

De financiële positie van jongeren

De studiekeuze is voor veel scholieren een moeilijk moment. Met zoveel verschillende opties op het mbo, hbo en de universiteit zien ze soms door de bomen het bos niet meer. Het is ook lastig inschatten of een studie bij je past, omdat je dat pas echt weet als je eraan bent begonnen. Een studie kiezen die later toch niet bij iemand blijkt te passen, is daarom geen uitzondering.

Hoewel van studie wisselen in principe geen probleem zou moeten zijn, hebben veel studenten het gevoel dat dit wel zo is. Vooral studenten onder het leenstelsel hebben hier de afgelopen jaren last van gehad. Van studie wisselen betekende voor hen vaak een paar duizend euro extra studieschuld. Met dat in het achterhoofd is het niet gek dat scholieren bij hun studiekeuze het gevoel hebben dat ze direct goed moeten kiezen.

Het leenstelsel wordt vanaf 2023 afgeschaft, maar daarmee is de kous niet af. De financiële positie van jongeren staat ook op andere manieren onder druk. Scholieren en studenten tot 21 jaar verdienen nog steeds een laag minimumjeugdloon. En ook het minimumloon voor iedereen vanaf 21 jaar is relatief laag in vergelijking met de doorgesloten huurprijzen en sterke inflatie. Bovendien is het voor studenten in onzelfstandige woningen nog steeds onmogelijk om huurtoeslag aan te vragen puur vanwege hun woonvorm. Het gevolg is dat het salaris van de latere baan een steeds belangrijkere rol speelt in de studiekeuze van jongeren. Maar een goed salaris

5. Zie www.jobmbo.nl/mboers-hebben-behoefte-aan-studentenactiviteiten-maar-woorden-vaak-uit-gesloten www.laks.nl/wp-content/uploads/2021/08/Toetscultuur-rapportage-definitief.pdf.

is geen goede motivatie voor een studie of een baan. Bij de studie- en carrièrekeuze zou de intrinsieke motivatie van een scholier centraal moeten staan. Dat is op de lange termijn de beste manier om een gelukkig leven te leiden en op een betekenisvolle manier bij te dragen aan de maatschappij. Een betere financiële positie voor jongeren zou al een grote stap vooruit zijn om dit te bereiken. Daarvoor is het essentieel dat het minimumloon wordt verhoogd, de huurtoeslag wordt uitgebreid, dat er meer en betere stagevergoedingen komen en dat er een goed nieuw studiefinancieringsstelsel komt.

Imago opleidingsniveaus

Naast de financiële positie van jongeren, speelt ook het imago van verschillende opleidingsniveaus een grote rol in de studiekeuze. Vooral het middelbaar beroepsonderwijs heeft een slecht imago en krijgt weinig waardering van jongeren. Ondanks dat mbo-studenten sinds 2020 studenten heten en niet langer deelnemers, hebben zij nog lang niet dezelfde rechten en mogelijkheden als studenten in het hoger onderwijs. Zo worden mbo-studenten nog regelmatig uitgesloten van studentenactiviteiten en komen zij soms ook niet in aanmerking voor studentenwoningen. Uit een onderzoek van JOBmbo⁶ komt naar voren dat meer dan de helft van de mbo'ers (54%) zich niet welkom voelt bij studentenkroegen, studentenhuizen en studentenactiviteiten. Veel studenten hebben hier wel behoefte aan, blijkt uit hetzelfde onderzoek:

'Het is algemeen bekend dat dit meer is voor de universiteit of het hbo.'

'Op het mbo krijg je niks mee van het "leuke studentenleven".'

'Het voelt soms dat je als mbo'er niet als volledige student wordt gezien.'

'Het is altijd alsof wij als minderwaardig worden gezien door andere studenten.'

hoe beter', lijkt het motto van deze tijd te zijn. Dat heeft gevolgen voor zowel scholieren als studenten. Al op de basisschool proberen kinderen, soms onder druk van ouders, met bijles een 'beter' advies te krijgen. Dit schaduwonderwijs speelt op de middelbare school nog een veel grotere rol. Met prijzige bijlesbureaus, examentrainingen en huiswerkbegeleiding proberen middelbare scholieren soms wanhopig te voorkomen dat ze niet 'afzakken' naar een 'lager niveau'.

Ook mbo-studenten zelf hebben vaak last van het slechte imago van hun opleidingsniveau. Zij krijgen hierdoor soms het idee dat het mbo niet goed genoeg is en dat doorstromen naar het hbo automatisch

6. Zie www.jobmbo.nl/mboers-hebben-behoefte-aan-studentenactiviteiten-maar-woorden-vaak-uit-gesloten.

een betere toekomst zou geven. Mbo-studenten voelen daardoor druk om door te studeren.

Dat doorstromen naar het hbo voor een betere toekomst zorgt, is overigens niet helemaal waar. De kans op een baan na het mbo verschilt per opleiding. Neem de technieksector. Die sector is niet heel populair onder jongeren én hun ouders. Het aantal nieuwe studenten mbo-techniek is gedaald van 49.100 in 2006 naar 39.700 in 2020. Als starter in de installatietechniek voor de zonnepanelen kan je € 2300 per maand verdienen. Als je snel doorgroeit, zit je rond de € 3000-3300. Dit is veel meer dan het gemiddelde mbo-startsalaris van € 1500-1800 euro per maand. Het gebrek aan animo lijkt te liggen aan het salaris of de vraag vanuit de maatschappij. Beelden van logge fabriekshallen, vuile werkomstandigheden en eenzijdig werk lijken te overheersen bij de gedachte aan het mbo. Terwijl zulke banen door de automatisering hun bestaansrecht zullen verliezen, hoeft de technieksector daar niet voor te vrezen.

Het is zorgwekkend dat er zo wordt neergekeken op het mbo. Scholieren proberen hierdoor met man en macht te voorkomen dat ze naar het mbo moeten, terwijl dat voor hen misschien wel de best passende opleiding zou bieden. Mbo-studenten voelen een hoge druk om door te stromen naar het hbo, omdat zij het gevoel hebben anders geen volwaardige student te zijn. Deze vorm van prestatiedruk zorgt niet alleen voor ongezonde stress bij jongeren, maar leidt er ook toe dat jongeren niet de opleiding gaan doen die bij ze past. In het huidige coalitieakkoord wordt gelukkig ook al gesproken over de bevordering van gelijke behandeling van mbo'ers, hbo'ers en wo'ers. Het is voor alle studenten van groot belang dat dit ook echt doorgevoerd wordt.

Voorlichting en begeleiding

Die onjuiste beeldvorming kan ondervangen worden door scholieren en studenten goed en eerlijk voor te lichten. Dat begint al bij de middelbare school, bij de decaan. De decaan staat ook wel bekend als de studiekeuzeprofessional. Scholieren kunnen aankloppen bij de decaan voor al hun vragen over de vaak gevreesde sprong van het voortgezet onderwijs naar het vervolgonderwijs. Het is niet gemakkelijk om als scholier wegwijs te worden in opleidingsland. Het aantal studies waaruit je kan kiezen, is enorm toegenomen de afgelopen decennia. Dat kan veel keuzestress opleveren. Een verkeerde keuze maken, zou niet erg moeten zijn. Sterker nog, van fouten leer je, is het cliché. Maar als een student eenmaal een richting heeft gekozen, blijkt het lastig om te switchen.

De toename in het opleidingsaanbod kan verklaard worden door de arbeidsmarkt, waar al jaren steeds verder gespecialiseerd wordt. Het gevolg is dat scholieren vergelijkbare opleidingen moeten zoeken

bij verschillende onderwijsinstellingen in verschillende steden. De studievoorlichting kan echter bestaan uit verkapte verkooppraatjes en gekleurde beelden.

Hoe kunnen we scholieren meer handvatten geven om de vervolgkeuze eenvoudiger te maken? Overzichtelijke en transparante voorlichting over de te maken studiekeuzes is dé voorwaarde om de scholier op de juiste plek te krijgen. Daarom is het waardevol om als scholier mee te lopen met een student om een alledaagse studiedag mee te maken. Daarnaast zijn er instellingen die scholieren huiswerk en toetsen toesturen om ze een inkijkje te geven in het studeren.

De organisatie van goede voorlichting ligt ook bij de decaan op de middelbare school. Op veel middelbare scholen krijgen vwo-leerlingen alleen voorlichting over universitaire opleidingen en niet over hbo-opleidingen. Dit werkt het eerdergenoemde motto 'hoe theoretischer, hoe beter' in de hand. Veel universitaire studenten zijn niet geïnteresseerd in het bedrijven van wetenschap en zouden beter op hun plek zijn bij een hbo-studie. Maar daar zijn ze niet over voorgelicht.

Naast voorlichting vooraf, speelt ook begeleiding tijdens de studie een belangrijke rol bij studiesucces. Binding met medestudenten, de opleiding en de instelling is daarvoor essentieel, maar ontbreekt steeds vaker. Docenten hebben te weinig tijd om studenten van persoonlijke feedback te voorzien. Studiebegeleiders moeten zich richten op zoveel studenten, dat ze hen nauwelijks kennen. Ook studenten voelen zich steeds anoniemer te midden van de zeshonderd andere studenten die tijdens een college aanwezig zijn. In het mbo voelen studenten zich soms ook productiemachines met als eindbestemming de arbeidsmarkt. Een studie zou daarentegen moeten voelen als een gemeenschap waarin studenten, docenten en studiebegeleiders elkaar kennen en zich welkom voelen. Dit voorkomt niet alleen eenzaamheid onder studenten, maar stimuleert ook de kwaliteit van onderwijs. In kleinere klassen, waar meer aandacht is voor individuele studenten, is ook meer tijd en ruimte om vragen te stellen, discussies aan te gaan en feedback te krijgen van docenten.

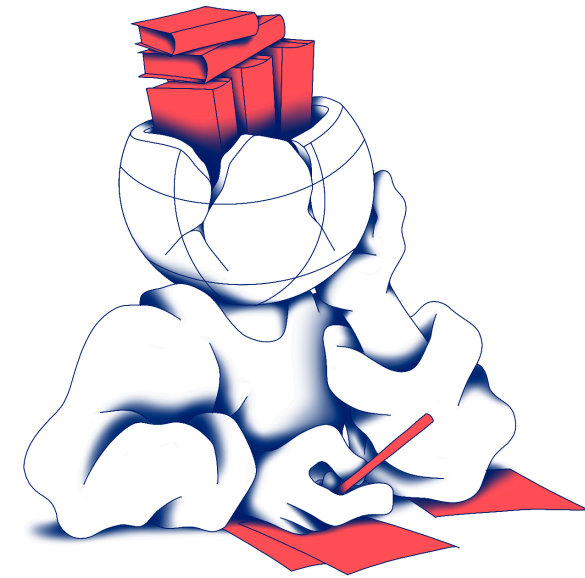
Alternatief voor het bindend studieadvies

Het coalitieakkoord spreekt van een milder bindend studieadvies (BSA). 'Studenten die in het eerste jaar niet de BSA-norm halen, krijgen de kans om in het tweede jaar de puntennorm alsnog te halen', staat in het nieuwe akkoord. Dat zorgt ervoor dat opleidingen het studieadvies weer kunnen gaan gebruiken zoals het ooit bedoeld was, namelijk als middel om studenten op de juiste plek te krijgen.

Er zijn studenten die enorm gebaat zijn bij begeleiding, zeker in de eerste fase van de studie. Een mildere vorm van het BSA wordt onder andere al toegepast bij enkele opleidingen van hogeschool Windesheim. Dit komt erop neer dat leerlingen die niet aan de gestelde BSA-norm voldoen, de kans hebben om hun achterstallige studiepunten uit het eerste jaar in te halen. Naast het inhalen van de achterstallige studiepunten, krijgen studenten in de resterende tijd van de periode(s) de mogelijkheid om een extra cursus te volgen. Pas zodra de studenten hun achterstand hebben weggewerkt, kunnen zij doorstromen naar het tweede studiejaar.

Bij het afgeven van het BSA kijken opleidingen niet alleen naar cijfers, maar ook naar studiehouding, gedrag en motivatie. Dit maakt het BSA in het hoger onderwijs anders dan in het middelbaar beroepsonderwijs, waar vooral de behaalde studiepunten leidend zijn. Waar het hier aan schort, is dat de criteria voor het BSA in het mbo voor zowel studenten als medewerkers niet altijd duidelijk zijn. Dat vergroot de kans op een subjectieve invulling bij het afgeven van het BSA, waardoor studenten zich moeilijk kunnen verweren tegen een negatief studieadvies. Daarnaast blijkt dat mbo-instellingen zich niet altijd houden aan de wettelijke procedures. Zo wordt de afgifte van het BSA niet altijd beperkt tot het eerste jaar van de opleiding, worden er BSA's zonder waarschuwing afgegeven en krijgen studenten vaak geen nazorg bij de uitschrijving na een negatief BSA.

Een mildere vorm van het BSA en de daarmee gepaard gaande begeleiding kan worden gezien als een dialoog tussen de studenten en de instelling. Dat stukje persoonlijke interactie kan ervoor zorgen dat je je als student meer thuis voelt binnen de instelling. Het doel van een studieadvies moet zijn om studenten te begeleiden en verder te helpen ontwikkelen binnen de opleiding.

*Het is niet de bedoeling
dat leerlingen alleen
leren om de toets te
kunnen maken*

Conclusie

Net als veel westerse landen proberen we in Nederland onze samenleving zo veel mogelijk als een meritocratie in te richten. Dit heeft grote voordelen. Zo hebben grondwettelijk gezien alle mensen gelijke waarde onafhankelijk van afkomst, uiterlijk of geloof. Nadelen van de meritocratie zijn er echter ook. Een samenleving waarin alleen prestaties tellen levert immers meer druk op om te presteren. Dit levert vooral verliezers op. Al krijgen jongeren het voor elkaar om alle ballen hoog te houden, dan blijft toch de angst bestaan om vroeg of laat door de mand te vallen. Voor mensen die om wat voor reden dan ook de prestatiecultuur niet kunnen bijbenen, voelt het alsof ze falen. In een samenleving waar alles mogelijk is als je maar hard werkt, moet het haast wel je eigen schuld zijn als dat niet lukt. Dat is natuurlijk niet waar. Succes hangt ook af van toeval, geluk of je uitgangspositie. Veel meer dan we eigenlijk willen toegeven.

Toch blijven we jongeren afrekenen op hun prestaties. Op school moeten leerlingen hoge cijfers halen voor ontelbaar veel toetsen. Alleen het behalen van een universitair diploma is nog goed, maar zelfs niet goed genoeg. Een lang cv met vrijwilligersfuncties, extra activiteiten en cum-laudebeoordelingen is ook nodig. Lukt dat niet? Dan ondervinden jongeren daarvan zelf de gevolgen. Wie niet genoeg studiepunten haalt, wordt van de opleiding gestuurd en maakt meteen meer schulden. Wie geen hoge cijfers haalt, komt niet door de selectie van de vervolgopleiding. Wie geen cv opbouwt, heeft veel meer problemen om een baan op niveau te vinden.

Dat moet en kan anders. Het aanpakken van de toetscultuur, verbeteren van het imago van opleidingsniveaus en het verbeteren van de begeleiding bij studie- en loopbaankeuzes zijn hierin essentieel. Het haalt niet alleen de druk weg bij jongeren, maar ze zullen zich er ook meer gewaardeerd door voelen. Niet om wat ze doen, maar om wie ze zijn.

Het onderwijs is met de focus op cijfers, diploma's en prestaties een stressvolle plek geworden voor jongeren. Ze moeten steeds harder rennen om op dezelfde positie te blijven. Dat moet echt anders. Het onderwijs moet een plek zijn waar jongeren en hun ontwikkeling centraal staan. Een plek waar jongeren zich veilig en thuis voelen in plaats van dat ze faalangst voelen. Het onderwijs moet een plek worden waar jongeren kunnen worden opgevangen in plaats van door de mand vallen.

Colofon

Namen jongerenorganisaties

Landelijk Actie Komitee Scholieren (LAKS)
Jongeren Organisatie Beroepsonderwijs (JOB)
Landelijke studentenvakbond (LSVb)
Interstedelijk Studenten Overleg (ISO)

Auteurs namens deze organisaties

Iben Maas
Quin Blokzijl
Joshua de Roos
Bjorn Blom

Raadpleging jongeren

LAKS, JOB, LSVb en ISO bestaan uit jongeren, onderhouden veel contacten met jongeren en doen onderzoek onder jongeren. De auteurs van deze bijdrage zijn jong en daarmee zelf ook ervaringsdeskundigen.

Contactgegevens

Landelijk Actie Komitee Scholieren (LAKS)
Drieharingstraat 6
3511BJ te Utrecht
T 030 7900 910
info@laks.nl
www.laks.nl

©LAKS
Utrecht, 2022